

мало надзвичайно велике значення для наших предків, означало багатство, достаток та добробут; і до весільного рушника він дуже пасує. На ... рушникові домінує хрест – уособлення сонця, місяця, зоряного неба, вогню, початку тощо. А весілля якраз і є початком подружнього життя. До того ж, наша церква все хрестом починає і все закінчує. Він символізує чотири пори року, чотири сторони світу і т.д.».

Українська вишивка як народне надбання живе й житиме завдяки зусиллям таких неординарних особистостей, як Д.Походжук.

Література

1. Баран Є. Походжукова інтерпретація світу. *Походжук Д. Весілля: новели*. Чернівці : Букрек, 2021. 176 с.
2. Походжук Д. Космач – келія сонця. Косів : Писаний Камінь, 2012. 78 с.

Лариса Петренко,
*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу теорії і практики педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України,
e-mail: laravipmail@gmail.com*

ОСВІТА ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНИНА

Війна в інформаційному просторі України, яка продовжується вже тривалий час, «завдає не меншої шкоди, аніж війна на полі бою. І це без жодних перебільшень» [3]. Нові виклики (розвиток інформаційних технологій та їх конвергенція з технологіями штучного інтелекту; визнання кіберпростору разом з іншими фізичними просторами як одного з можливих театрів воєнних дій; деструктивна активність російської федерації – вчинення актів кібертероризму та кібердиверсій стосовно національної інформаційної інфраструктури; посилення тенденції щодо використання кібератак як інструменту спеціальних інформаційних операцій, маніпулювання суспільною думкою, вплив на виборчі процеси; посилення ролі електронних комунікацій, що вочевидь матиме довготривалий вплив на світовий порядок тощо) [4] та швидкозмінюваний цифровий світ поряд з проблемою формування безпекового середовища актуалізують необхідність формування громадянина в системі освіти.

У багатьох наукових працях, концепціях і нормативно-правових документах освіта визначається «важливою ознакою і передумовою розвитку людини, будь-яких спільнот, організацій та інституцій, а також суспільства загалом» [2]. Не зменшуючи

значення школи як інституції в системотворчій ролі особистості, Ю. Вооглайд констатує: «Що менше свободи вибору отримують сім'ї, то більшого значення в системі освіти набувають школи», але водночас «роль школи (всіх шкіл) у формуванні освічених людей і освіченого суспільства навряд чи перевищує 10%» [2, с. 247]. Однак в українському суспільстві думка про те, що саме школа несе відповідальність за виховання і освіту громадянина, сформована в межах держави у радянську добу, до цих пір сприймається як константа. Про необхідність подолання «відголосків централізованої адміністративної системи», що проявляються у «посттоталітарних освітніх практиках», «посттоталітарній свідомості», впливають на взаємовідносини в системі «викладач-студент» залишаються суб'єкт-об'єктними, монологічними тощо йдеться в дисертації О. Якимчук. Сформовані в ті часи стійкі поняття «дати освіту», «працювати в освіті», «прийти в освіту» ще доволі часто й зараз зустрічаються в навчально-методичній літературі, різних планах і програмах і використовуються під час семінарів, вебінарів, дискусій тощо.

У руслі трансформації нових завдань, які постали перед науково-педагогічною спільнотою, керівниками місцевих органів влади, громадами і суспільством важливо усвідомити, що: «Цінністю є не сама освіта, а єдність освіченості, поінформованості та досвіду. Також цінністю є не знання як таке, а єдність знання, вміння і розуміння» [2, с. 248]. На рівні громад і суспільства в цілому систему освіти слід розглядати в інституційному сенсі, а це означає, що освітню функцію мають усі суспільні інституції: заклади освіти всіх типів і форм власності, в т. ч.: до- і післяшкільні, бібліотеки, засоби масової інформації, церква, спортивні організації, театр, вулиця, сім'я, установи культури (дозвілля) різного типу, електронні ресурси, підприємства та установи і організації, органи влади, силові структури, які формують культурне середовище через свою безпосередню професійну діяльність, прийняття управлінських рішень, створену корпоративну культуру, взаємодію між собою і з членами громади, модель прийнятої поведінки та ін. Цей процес має регулюватися через прийняття і реалізацію нормативно-правових документів, підтримку звичаїв, обрядів і традицій, які «разом утворюють систему неписаних правил і неосяжну в деталях силу, через яку людина фіксує свій ідентитет» [2, с. 183], а також започаткування сучасних. Необхідно погодитися з думкою Ю. Вооглайд, що сьогодні не існує аргументів для заперечення виробленої упродовж

століть аксіоми: «Людина може навчатися чому завгодно і де завгодно, але освіченою може стати лише в культурному просторі» [2, с. 250].

Вітчизняні вчені-педагоги в усі часи розглядали освіту як єдність навчання, виховання і розвитку, який відбувається в процесі набуття досвіду (життєвого, професійного). Тут первинною є категорія «виховання», основним призначенням якого є «забезпечення життєвої наступності поколінь, що не можливе без засвоєння і розвитку новими поколіннями суспільно-трудового досвіду» [1, с. 13]. Усвідомлюючи вплив культурного середовища, зокрема освітнього простору на формування особистості, Ю. Вооглайд розглядає виховання як підтримку дорослішання за допомогою створення і збереження комфортного для розвитку суб'єкта середовища. Однак, останнім часом з національних нормативно-правових документів у галузі освіти зникає поняття «виховання», а відповідно цей процес поступово нівелюється в закладах освіти і в інших суспільних інституціях. Процес формування культурного середовища став прерогативою окремого міністерства, який сприймається здебільшого як низка окремих культурно-масових заходів і функціонування закладів культури.

Підсумовуючи, зазначимо, що успішне формування громадянина можливе лише в культурному просторі як функції своєї культури, національної культури і загальнолюдської культури як сукупності цінностей норм, звичаїв і традицій, чеснот і табу під впливом яких формуються способи мислення і поведінка, прагнення до навчання упродовж життя. У зв'язку з цим до формування громадянина причетні всі суспільні інституції, які виконують освітню функцію.

Література

1. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с. (Альма-матер).
2. Вооглайд Ю. Посібник для тих, хто хоче мислити самостійно / Пер. з рос. О. Сауляк. Таллінн: Ülo Vooglaiu Kirjastus OÜ, 2020, 448 с.
3. Мальцева, І. Р., Черниш, Ю. О., Штонда, Р. М. (2022). Аналіз деяких кіберзагроз в умовах війни. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 4(16), 37–44. DOI: <https://doi.org/10.28925/2663-4023.2022.16.3744>.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України». Указ Президента України № 37/2022 від 30.12.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37/2022#Text>.